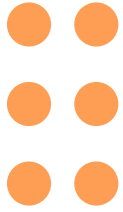

EESTI KEELE OMANDAMINE KOOLIEAS

Lea Kübar
kliiniline logopeed
TÜK Psühhiaatriakliinik
2025

TEEMAD

Keele omandamise viisid

Hääldus

- täppidega vokaalid

- eesti keele r- häälik

Kirjutamine

Õigekiri

Funktsionaalne

Lugemine

Tehniline

Funktsionaalne

KEELE OMANDAMINE ehk keelesüsteemi konstrueerimine

Sünnipäraselt on lapsele kaasa antud **eeldused kõne omandamiseks.**

Realiseerimiseks on vaja **sisendit** (ingl *input*)-**lapsele suunatud kõne**, mida tajudes omandab laps keelevahendid ning nende kasutamise reeglid.

Pinnas on kaasasündinud, ehitusmaterjaliks sõnad, lausungid, grammatilised vormid.

Keele omandamine ongi keelesüsteemi konstrueerimine ümbritsevast keskkonnast tuleva sisendi abil.

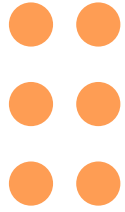
LOOMADE JA INIMESTE KÕNE ERINEVUS

Kuigi inimese keeleoskus on piiratud, võib ta mõista ja luua lõpmatul arvul lauseid (rekursioon).

Erinevus: Šimpans Nim Chimsky

Nõ metsikud lapsed nt Victor Aveyronist 1790a, Genie -1970

KEELE OMANDAMINE VÕI ÕPPIMINE?

Keele omandamine toimub loomulikus keskkonnas selle keele kõnelejatega suhtlemisel.

Keele õppimine on formaalsem protsess, mida juhib õpetaja ning on eesmärgistatud ning kindlate õppemeetodite ja tegevustega toetatud.

Laps võib samaaegselt omandada mitut keelt või ka õppida mitut keelt.

Logopediline teraapia on keele omandamise toetamine.

Kuulmistaju (ingl auditory perception)

Kuulmistaju kannatab kuulmislangukse puhul.

Juba **kerge kuulmislanguks** takistab mitteverbaalsete helide eristamist ja äratundmist.

Häälikukuulmine ehk foneemikuulmine

Eesti keeles on oluline eristada ka häälikute **pikkussuhteid ehk välteid**

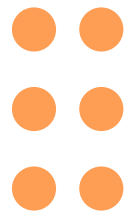
Kujuneb ükskeelsetel lastel keelekeskkonnas sisendkeele alusel välja **kahe esimese eluaasta jooksul**.

FONEMIKUULMINE

Foneemikuulmine peab olema **täpne ja kiire**, sest kõne tajumiseks ja mõistmiseks olulised signaalid/tunnused on lühikese kestusega ja kiiresti vahelduvad.

KVALITATIIVNE nägu-nagu, kook-köök, tee-töö, suu-süü

KVANTITATIIVNE sõnaväldet (tule - tuule, kamin - kammin).

R HÄÄLIKU TAJUMINE JA ÕPPIMINE

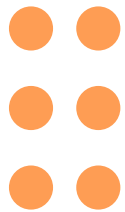
R

- ✓ Suu on avatud
- ✓ Keeleküljed on vastu ülemisi purihambaid
- ✓ Keeletipp on ülemiste hammaste taga
- ✓ Õhk liigub üle keeletipu

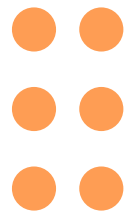

[Link videole](#)

R hääliku tajumine

KUULMISE JÄRGI	TAJUMINE
<p>R'-R- R'-R- R'-R- R'- R- R'-R- R'-R'-R'- R'- R- R'-R- R'-R- R'-R- R'-R- R'-R'-R'-</p>	<p>VISUAALSELT</p>

R HÄÄLIKU SEADE VÕIMALUSED

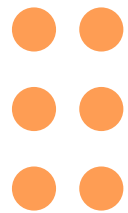

1. ÕHUVOOLUGA HUULTE VAHEL SUULAELE

1. KEELETIPU HÄÄLIKUST T. Tekib afrikaat TH+ sõrmega vibratsioon

1. SUMINAST R Mitte mingil juhul ei aita sõrmega vibratsiooni tekitamine otse keeletipul, vaid just keeleotsa all.

1. SILBIKOMBINATSIOONIDEGA TZN, T'RN

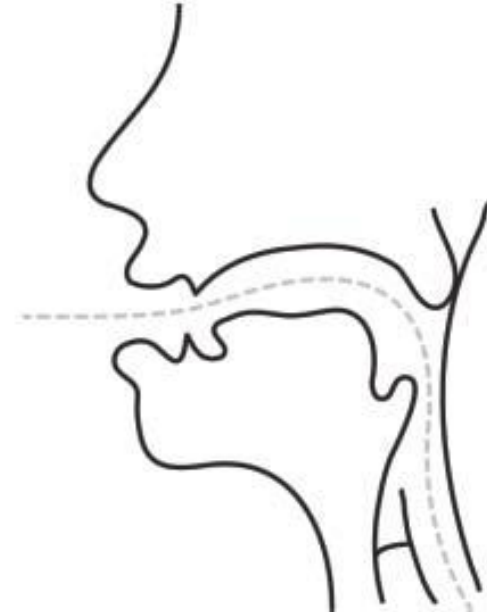

Ä HÄÄLIK

PÕHIVEAD:

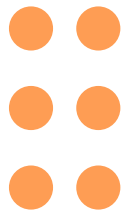
- Ä kõlab nagu E
- Ä kaob häälikuühendis

LINK VIDEOLE

Ä

- ✓ Suu on avatud
- ✓ Huuled on kergelt tõmbunud tahapoole
- ✓ Keeletipp on vastu alumisi hambaid

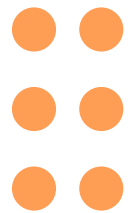
Ä- hääliku tajumine

ISOLEERITULT

Ä- E-A- Ä- E- E- Ä- E- Ä- E- Ä-
A- Ä- Ä- E-A- Ä- E- E- Ä- E- Ä-
E- Ä- A- Ä- Ä- E-A- Ä- E- E- Ä-
E- Ä- E- Ä- A- Ä- Ä- E-A- Ä- E-
E- Ä- E- Ä- E- Ä- A- Ä- Ä- E-A-
Ä- E- E- Ä- E- Ä- E- Ä- A- Ä-

SÕNAS

PÄÄ PEE PAA PÄÄ PEE
TÄÄ TEE TAA TÄÄ TEE
MÄÄ MEE MAA MÄÄ MEE
TAPP TÄPP TEPP
PAKK PÄKK PEKK

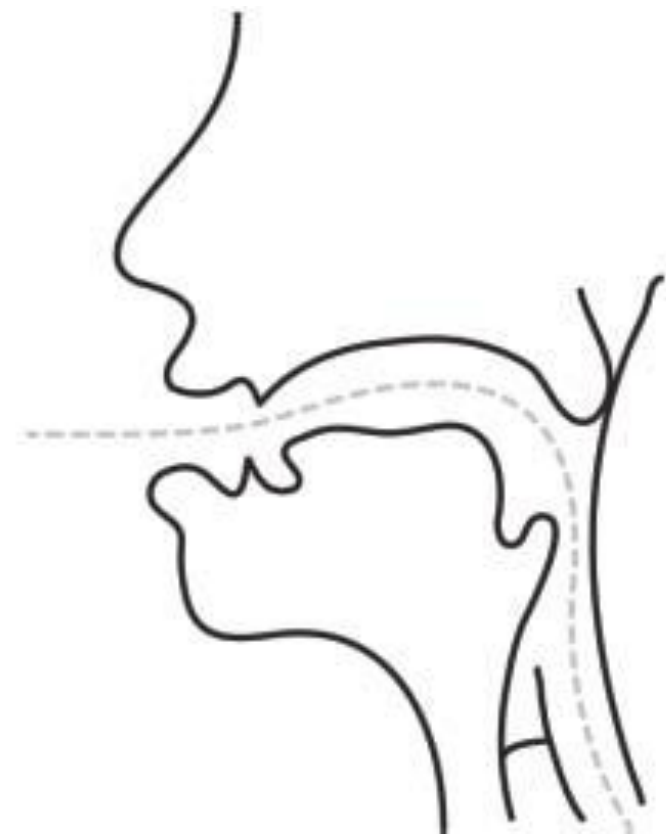

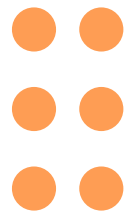
Ä HÄÄLIKU SEADE

E + LASE LÕUG ALLAPOOLE- Ä

**ÄE PÄE MÄE VÄE NÄE
ÄI PÄI MÄI VÄI KÄI**

**PÄEV MÄED KÄED NÄEN
PÄIKE KÄIB TÄIS RÄIM**

Õ HÄÄLIK

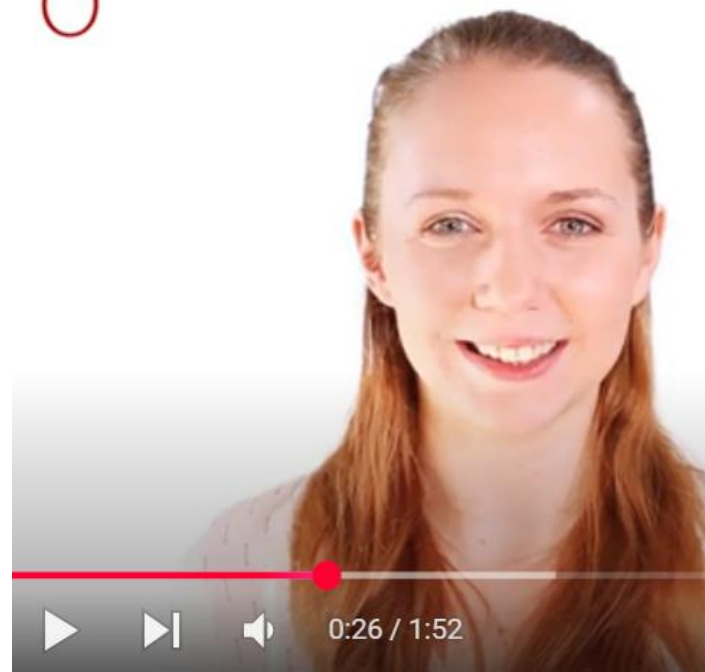
PÕHIVEAD:

- Õ kõlab nagu A, Ö, E,

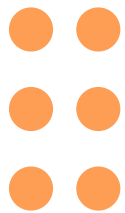
[Link videole](#)

Õ

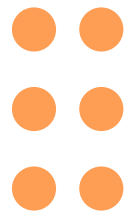
- ✓ Suu on kergelt avatud
- ✓ Huuled on kergelt tõmbunud tahapoole
- ✓ Keel on tõmmatud tahapoole

õ hääliku tajumine

ISOLEERITULT	SÕNAS
Õ- Ö- E- Õ- E- Ö- Ö- Ü- Ä- Õ- Õ- Õ-	AAP ÕÕP PAA PÕÕ
Ö- Õ- Ö- E- Õ- E- Ö- Ö- Ü- Ä- Õ- Õ-	AAM ÕÕM MAA MÕÕ
Õ- Ö- Õ- Ö- E- Õ- E- Ö- Ö- Ü- Ä- Õ-	AAN ÕÕN NAA NÕÕ
Õ- Õ- Ö- Õ- Ö- E- Õ- E- Ö- Ö- Ü-	EEP ÕÕP PEE PÕÕ
Ä- Õ- Õ- Õ- Ö- Ö- Õ- Ö- Õ- Õ- Õ- Õ- Õ-	EES ÕÕS SEE SÕÕ

Häälik on kuulmise abil küllaltki hästi tajutav.

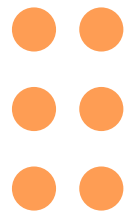

Õ HÄÄLIKU SEADE

U+ lase huuled naerule (vabasta)/keeleasend ei muutu - Õ

ÕÕP PÕÕ PÕÕP PÕMM
ÕÕM MÕÕ MÕÕN MÕTT
ÕÕS SÕÕ SÕÕM SÕNN
ÕÕK KÕÕ KÕÕM KÕTT
PÕLL PÕLE MÕRD SÕRM
TÕLL VÕSA VÕLG TÕLD
KÕLL TÕRE TÕLK KÕND
VÕLL MÕRU NÕRK PÕLD

Ö HÄÄLIK

PÕHIVEAD:

- **Ö** kõlab nagu **E, O**

[LINK VIDEOLE](#)

Ö

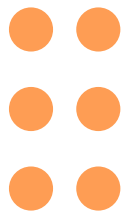

- ✓ Huuled on ümardunud ettepoole
- ✓ Hambad on avatud
- ✓ Keeletipp on vastu alumisi hambaid

ja

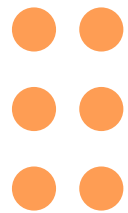
0:28 / 1:50

▶ ⏪ 🔊 0:28 / 1:50 ⏩ ⌂ ⚙️ 📺 📱 🗑️

ö hääliku tajumine

ISOLEERITULT	SÕNAS
Õ- Ö- E- Õ- E- Ö- Ö- Ü- Ä- Õ- Õ- Õ-	OOP ÖÖP POO PÖÖ
Ö- Õ- Ö- E- Õ- E- Ö- Ö- Ü- Ä- Õ- Õ-	OOS ÖÖS SOO SÖÖ
Õ- Ö- Õ- Ö- E- Õ- E- Ö- Ö- Ü- Ä- Õ-	
Õ- Õ- Ö- Õ- Ö- E- Õ- E- Ö- Ö- Ü- Ä-	
Õ- Õ- Õ- Ö- Õ- Ö- E- Õ- E- Ö- Ö- Ü-	EOP ÖÖP PEE PÖÖ
Ä- Õ- Õ- Õ- Ö- Ö- Õ- Ö- Õ- Õ- Õ- Õ-	EEN ÖÖN NEE NÖÖ

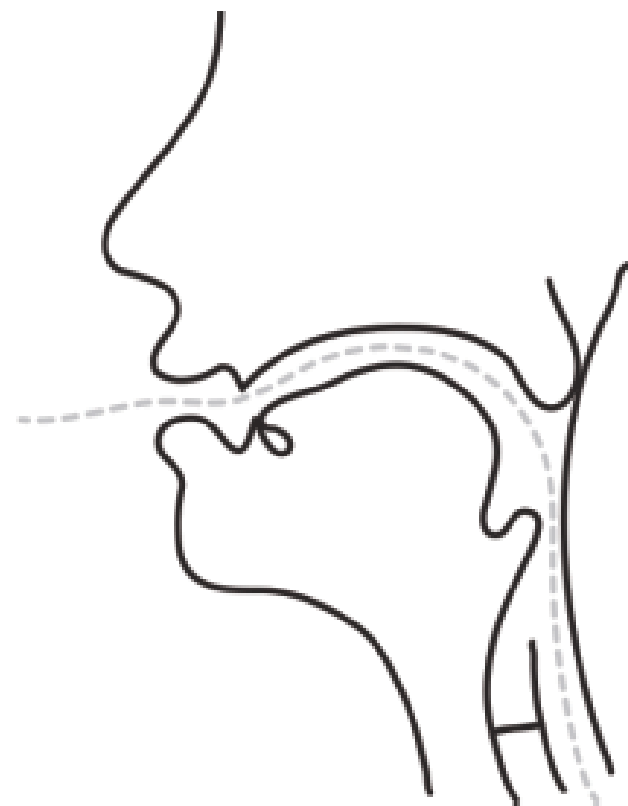
Ö HÄÄLIKU SEADE

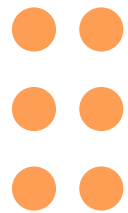
E + huuled ovaalsesse asendisse: ö

o + keel viiakse ettepoole: ö

**ÖÖP PÖÖ PÖÖK PÖÖKI
ÖÖL LÖÖ LÖÖV LÖÖVE**

**KÖÖME SÖÖME LÖÖME ÖÖ, TÖÖ, TÖÖTA(B),
SÖÖ(B), LÖÖ, VÖÖ, NÖÖR, NÖÖP, MÖÖBEL,
KÖÖK, KÖHA, PALUN MÖÖDA, ÖÖKULL**

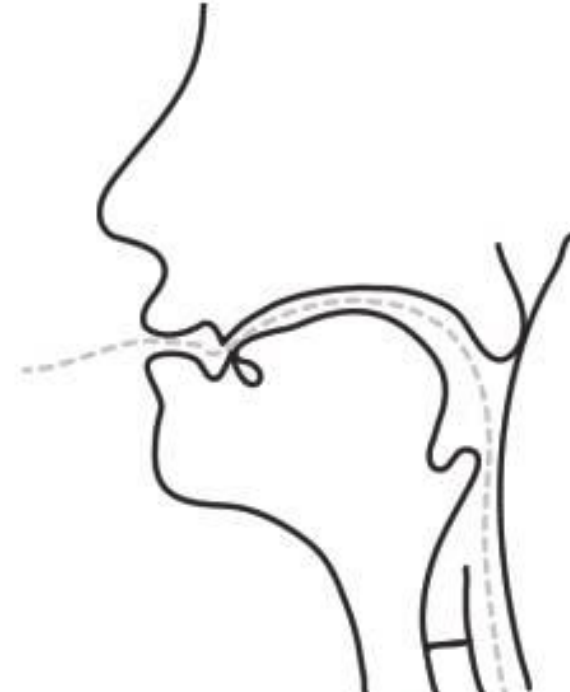

Ü HÄÄLIK

PÕHIVEAD:

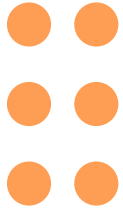
- Ü kõlab nagu U, I

[Link videole](#)

Ü

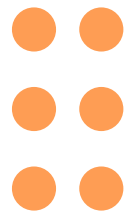
- ✓ Huuled on torus
- ✓ Hambad ei paista
- ✓ Hambad on pisut avatud
- ✓ Keeletipp on vastu alumisi hambaid
- ✓ Keeleküljed on vastu ülemisi purihambaid

ü hääliku tajumine

ISOLEERITULT	SÕNAS
Ü-I - I- I- Ü- I- Ü- I- Ü- I- I- Ü - Ü U- -I - Ü - U- I- Ü- I- Ü- I- Ü- I- I- Ü - U- Ü-I - I- I- U- Ü- I- Ü- I- Ü- I- I- Ü - U- Ü-I - Ü- I- Ü- I- Ü- I- Ü- I- I- Ü - Ü Ü-I - I- I- Ü- I- Ü- I- Ü- I- I- Ü	IIP ÜÜP PIIP PÜÜP PÜPI IIT ÜÜT TIIT TÜÜT TÜPI UUP ÜÜP PUU PÜÜ PÜPU

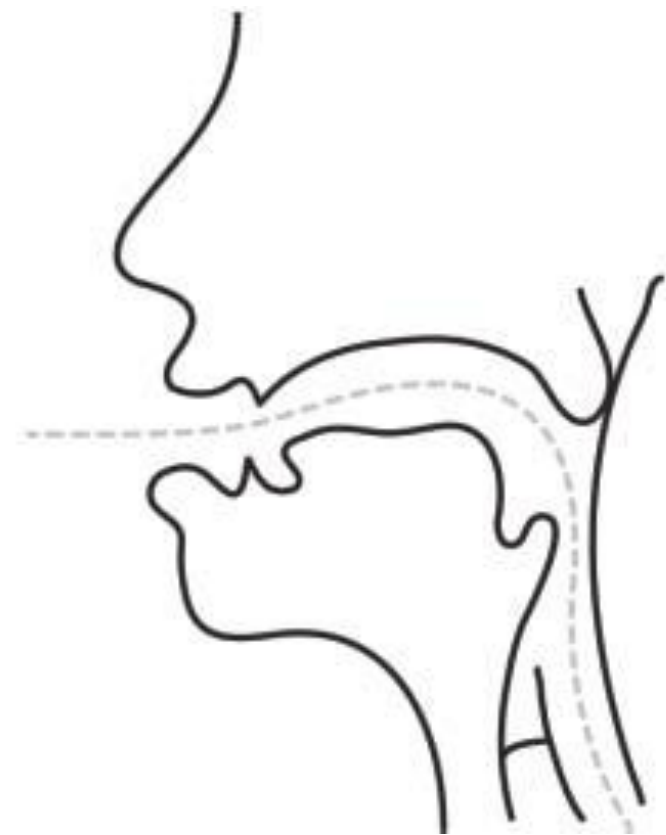
Häälik Ü on kuulmise abil suhteliselt halvasti tajutav,

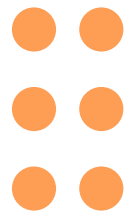

Ü HÄÄLIKU SEADE

I + huulte tõmbamine ette u- kujuliseks: Ü

***KIISU KÜÜNED, MITU MÜTSI,
ÜKS UKS, SIIL TAHAB SÜÜA
KÜLM TUUL, PIKAD PÜKSID***

KIRJUTAMINE: vältekandja määramine

nt moos: o või s

kivi-paber-käärid mäng
tekstist sõnad
kõneravi keskkond

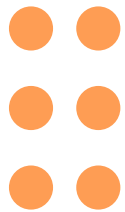
ABIKS: võrdlus algvormiga
nt mos-moos

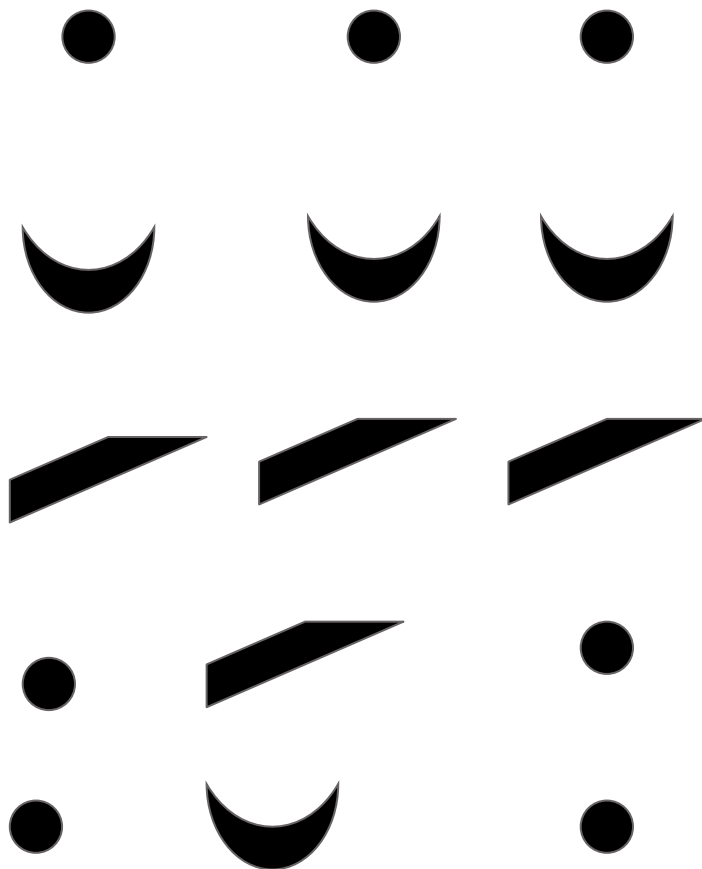
SS

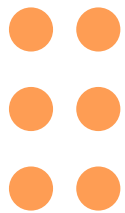
OO

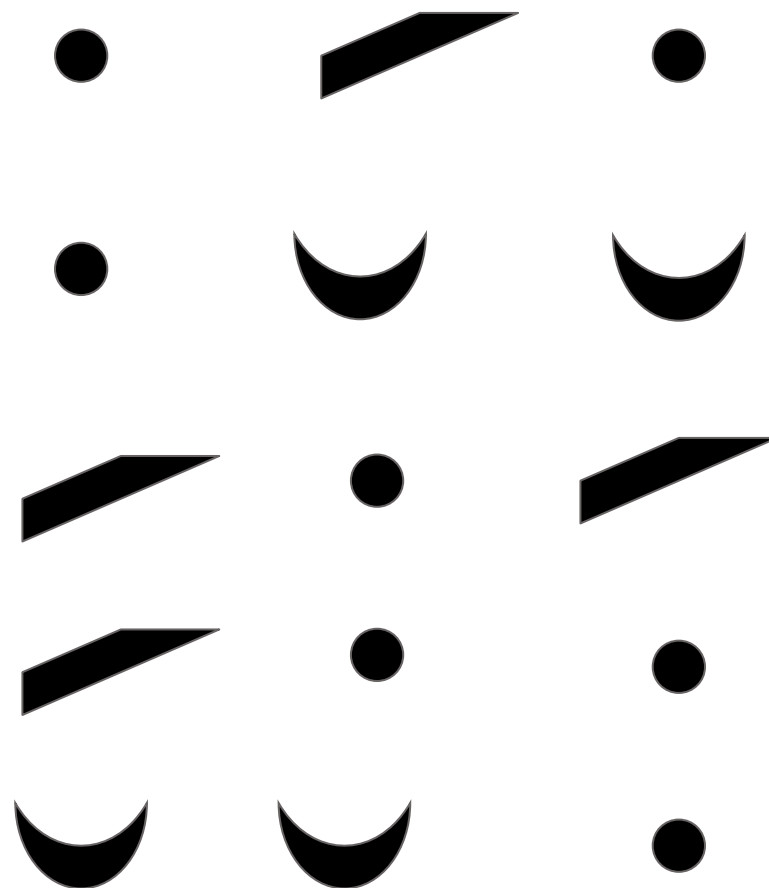

KIRJUTAMINE: häälikupikkuste tajumine

KIRJUTAMINE: häälikupikkuste tajumine

KIRJUTAMINE:

välteridade kordamine

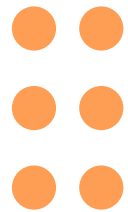

→ KOLI KOOLI KOOLI ←
MALE MAALE MAALE
VESI VEESI VEESI
KORA KOORAA KOORA
KANA KAANA KAANA

KABI KAPI KAPPI
TIBU TIPU TIPPU
KADE KATE KATTE
LOGI LOKI LOKKI

MANA MANNA MANNA
KINO KINNO KINNO
KOLI KOLLI KOLLI
TAME TAMME TAMME

Lugemise tasemed

- põhi- ehk kordav ehk reprodutseeriv lugemisoskus** – lugeja saab aru teksti teemast ja teksti pindmistest tähendustest, ta leiab ja jätab tekstist meelde fakte (oskab vastata küsimustele *kes?, mis?*);
- funktsionaalne ehk aktiivne ehk järeldav lugemisoskus** – lugeja oskab arutleda teksti osade ja seal ilmnevate asjaolude vaheliste suhete üle ja teha järeldusi (oskab vastata küsimusele *miks?*);
- kriitiline ehk hindav lugemisoskus** – lugeja teeb oma varasemate teadmiste ja teksti põhjal uusi järeldusi ja väljendab oma arvamust (oskab vastata küsimustele *mis ma arvan?, mida ma oleksin ise teinud selles olukorras?*); seda on nimetatud ka funktsionaalse lugemisoskuse alla kuuluvaks refleksiivseks ehk analüüsivaks lugemisoskuseks (vt nt Linnakylä);
- loov lugemisoskus** – lugeja kasutab tekste mõtlemise ja loova tegevuse ajendeina. (Pääkkönen, Varis 2000, Aro 2002, Lonka, I. jt 2002, Linnakylä 1990)